

ELİF GENÇKAL EROLER
“Dindar Nesil Yetiştirmek”

ELIF GENÇKAL EROLER 1985 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Çağaloğlu Anadolu Lisesi'nde, yüksek öğrenimini Marmara Üniversitesi İngilizce Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisansını (2011) Avrupa Çalışmaları alanında Almanya'da Leibniz Universitaet Hannover'de, doktorasını (2017) Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde siyaset bilimi dalında yaptı. 2011'de İstanbul Gedik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak girdi. Halen aynı üniversitede öğretim üyesidir.

İletişim Yayınları 2749 • Araştırma-İnceleme Dizisi 452

ISBN-13: 978-975-05-2660-2

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

I. Baskı 2019, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Can Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Aşlı Gönen

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ELİF GENÇKAL EROLER

“Dindar Nesil Yetiştirmek”

Türkiye’nin Eğitim Politikalarında
Ulus ve Vatandaş İnşası
(2002-2016)

İçindekiler

KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
TEORİK BÖLÜM: ULUS İNŞASI, VATANDAŞLIK VE EĞİTİM	21
Millet ve milliyetçiliği tanımlama sorunu	21
Yapılanmacı yaklaşım ve eğitimin işlevi	24
Milliyetçilik - ideoloji - eğitim ilişkisi	29
İktidar - ulusal kimlik - eğitim ilişkisi	35
İKİNCİ BÖLÜM	
TARİHSEL ARKA PLAN: 1923-2002 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE ULUS İNŞASI VE EĞİTİM	45
Tek parti döneminde ulus kimliği ve eğitim	45
<i>Ulusal kimliği Osmanlı ve Müslüman unsurlardan arındırma çabaları: Güneş-Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi</i>	46

<i>Tevhid-i Tedrisat Kanunu:</i>	
<i>Laik devlet projesinin eğitim alanına yansması</i>	49
<i>“Makbul” vatandaşı ve ulus tanımı</i>	50
<i>Tehdit/tehlike algısı ekseninde</i>	
<i>ulusal kimliğin pekiştirilmesi: “Öteki”</i>	53
1946-2002 yılları arası ulus kimliği ve eğitim	56
<i>Laiklik tanımındaki dönüşüm ve din eğitimi</i>	57
<i>Milliyetçi eğitimin sürekliliği ve demokrasi girdisi</i>	61
<i>İlköğretim eğitim modeli</i>	
<i>ve imam-hatip okullarının tarihsel gelişimi</i>	63
<i>1980’den 2000’lere İslâm aracılığıyla tanımlanan</i>	
<i>ulus kimliği: Türk-İslâm Sentezi ve tarihyazımı</i>	68
<i>Türk-İslâm Sentezi ve eğitim politikaları</i>	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2002-2016 YILLARI ARASI EĞİTİM POLİTİKALARI	75
2002-2011 yılları arası eğitim politikaları	77
<i>Seçim bildirgeleri ve hükümet programlarında eğitim</i>	77
<i>Eğitimde ekonomi odağı ekseninde</i>	
<i>sosyal politikalar ve neoliberalizm</i>	83
<i>Mesleki ve teknik ortaöğretimin ağırlığının</i>	
<i>artırılması: Kültür ve ekonomi odaklı</i>	
<i>politikaların hayata geçirilmesi</i>	89
<i>Okul türlerinin azaltılması ve genel liselerin dönüşümü</i>	92
<i>Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği</i>	
<i>ve katsayı düzenlemeleri</i>	95
2011 sonrası eğitim politikaları	98
<i>2011 sonrası seçim bildirgeleri</i>	
<i>ve hükümet programlarında eğitim</i>	101
<i>7 Haziran seçimleri ve 64. Hükümet</i>	105
<i>MEB teşkilat yapısının yeniden</i>	
<i>(ve yeniden) düzenlenmesi</i>	108
<i>Dershanelerin kapatılması</i>	114
<i>Eğitimde özelleştirme: Özel okullarda okuyana</i>	
<i>devlet desteği</i>	117
<i>Dershanelerin yeni versiyonu: Temel liseler</i>	120

<i>"Proje okul" uygulaması</i>	122
Öğretmen atamaları:	
<i>"Makbul" öğretmen/yönetici seçimi</i>	127
Eğitim sisteminin dönüşümü:	
İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda	
Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4+4+4)	130
<i>Kanun teklifi ve yasalaşma süreci</i>	130
<i>İlköğretime başlama yaşının öne çekilmesi</i>	138
<i>Zorunlu eğitimin kademelendirilerek</i>	
<i>on iki yıla çıkarılması</i>	145
<i>İmam-hatip ortaokullarının açılması</i>	149
<i>Ders çizelgelerindeki değişiklikler</i>	
<i>ve (zorunlu) seçmeli din dersleri</i>	153
Öğretmen atamalarında branş dağılımı:	
<i>Yeni eğitim sistemi öncesi ve sonrası</i>	162
AK Parti - Gülen cemaati ilişkileri	
ve eğitim alanındaki yansımaları	164
<i>Gülen'in fikirleri ve cemaatinin gelişimi</i>	165
<i>Gülen'in siyasi iktidarlara ilişkileri</i>	173
<i>AK Parti - Gülen cemaati ilişkileri</i>	178
<i>AK Parti - cemaat çekişmesinin zemini olarak eğitim</i>	181
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
2002-2016 YILLARI ARASINDA	
DERS KİTAPLARI ARACILIĞIYLA KURGULANAN	
ULUS KİMLİĞİ	191
Yeni bir eğitim felsefesi: Yeni müfredat programı	192
<i>Müfredatta AB'ye uyum:</i>	
<i>Demokratikleşme ve neoliberalleşme</i>	195
<i>Düşünme Eğitimi dersinin ilköğretim müfredatına girişi</i>	200
<i>Yurttaş eğitimine ilişkin dersler ve içerikleri</i>	202
Tarih ve sosyal alan ders kitapları	212
<i>Militarizm ve ona eşlik eden cinsiyetçilik</i>	214
<i>Tehdit algısı ekseninde "zararlı / bölücü / zalim" azınlıklar</i>	225
<i>"Biz": Türk ve Müslüman</i>	233

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitapları:	
Din eğitimi mi, dinler hakkında eğitim mi?	240
<i>Din içinden teolojik anlatım</i>	
ve <i>İslâmileştirilmiş Atatürk figürü</i>	244
<i>Dinin bilim ve ahlâk ile özdeşleştirilmesi</i>	248
<i>Türklük-İslâmiyet özdeşleştirilmesi ve dinler hiyerarşisi</i>	250
<i>İslâm'ın Hanefilik dışındaki mezheplerinin yok sayılması</i>	252
<i>Müfredat programında yenilikler (2010)</i>	255
<i>DKAB dersine ilişkin davalar</i>	262
<i>"Biz" in hegemonik bileşeni: Sünni İslâm</i>	266
Ulus-kimliğin yeniden dizaynı esnasında:	
Eğitimde dinselleşme	269
<i>100 Temel Eser: Eğitim politikalarında bir örnek olay</i>	269
<i>Değerler Eğitimi Seminerleri</i>	283
<i>18. ve 19. Eğitim Şûraları</i>	290
<i>Okul öncesi Kur'an kursları</i>	296
<i>Nurettin Topçu: Türkiye'nin Maarif Davası</i>	299
SONUÇ	303
KAYNAKÇA	315
DİZİN	339

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKDITYK	Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AP	Adalet Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Eğitim Bir-Sen	Eğitimciler Birliği Sendikası
Eğitim-Sen	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
FATİH	Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
İKMEP	İnsan Kaynaklarının Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirilmesi Projesi
KHK	Kanun Hükümünde Kararname
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEGEP	Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi
METEK	Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi

MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OHAL	Olağanüstü Hal
OÖP	Ortaöğretim Projesi
ÖNDER	İmam Hatip Liseleri Mezunları ve Mensupları Derneği
RP	Refah Partisi
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDTF	Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
ŞNT	Şarhı Nakit Transferi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TEOG	Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş
TKAE	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
TÜSIAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitap, 2017’de tamamlanan, Türkiye’de Eğitim Politikalarında Ulus ve Vatandaş İnşası (2002-2016) konulu doktora tezimin kısaltılmış halidir. Ulus kimliği tanımlamalarının iktidar mücadelelerinin sonucunda ortaya çıktığından hareketle bu çalışma, Türkiye’de 2002-2016 yılları arasında yukarıdan aşağıya inşa edilmeye çalışılan ulus kimliğini iktidar-hegemonya ilişkileri bağlamında incelemeyi hedeflemektedir. Bunun için 2002’den bu yana iktidarda bulunan AK Parti’nin, ulus kimliğini şekillendirirken eğitimi nasıl bir ideolojik aygıt olarak kullandığı sorunsallaştırılacaktır.

Siyasi gündemin hızla değiştiği Türkiye’de, ulus kimliği gibi sürekli yeniden inşa edilmekte ve yeniden üretilmekte olan bir kavramı, sürekli değiştirilen ve yeniden dizayn edilen eğitim sistemi üzerinden incelemek, çalışma planını sık sık revize etmeyi beraberinde getirmekle birlikte, değerlendirmelerin kalıcılığına dair riskler de barındırmaktadır. Yine de dileğim, 2000’li yıllar bağlamında ele alınan kısıtlı konuların, Türkiye’nin tarihselliği içinde okunarak kırılma ve sürekliliklerle ilgili bazı anlamlı saptamalar ortaya koyabilmesi ve eğitim-iktidar-ulus kimliğini ilişkilendiren tutarlı bir model sunabilmesidir.

Bu çalışma birçok kişinin desteği ile son haline gelebilmiştir. Çalışmam boyunca yanımda olan ve değerli yönlendirmelerini esirgemeyen tez danışmanım Elçin Macar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez fikrinin kafamda şekillenmeye başladığı ilk zamanlardan beri benimle birlikte heyecan duyan, özverili ve titiz yaklaşımıyla çalışmam boyunca değerli fikirlerini sunarak bana destek olan hocam Günay Göksu Özdoğan'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca zihin açıcı fikirlerinden faydalandığım Evren Balta'ya ve tez çalışmam süresince destek ve ilgisini esirgemeyen hocam Zeynep Selçuk'a çok teşekkür ederim. Son olarak, akademi konusunda beni yüreklendiren, her zaman arkamda sevgi ve desteğini hissettiğim babama ve anneye, yoğun çalışmalarım süresince ilham verici fikirlerinin yanı sıra anlayışlı ve sevecen tavrıyla bana destek olan eşime teşekkür ederim.

ELIF GENÇKAL EROLER

Istanbul, Eylül 2018

GİRİŞ

Milli kültür şuuruna ihtiyacımız bulunuyor. Unutmayınız siyasi iktidar seçikle, oyla, sandıkla olunabilir ama kültür iktidarı için çok daha farklı bir birikime, emeğe, çalışmaya, dirsek çürütmeye, alın teri dökmeye ihtiyacımız var.¹

– RECEP TAYYIP ERDOĞAN

Türkiye 2000’li yıllara, İslâmcı bir alt yapıya sahip Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) 1987’den sonra tek başına hükümet kurabilen tek parti olarak mecliste çoğunluğu elde etmesinin de etkisiyle, yoğun bir şekilde ulusal kimlik ve din tartışması ile başlamıştır. 2002’de kazandığı seçim başarısının ardından, Türkiye tarihinde en uzun süre iktidarda kalan parti olan AK Parti, *kültür iktidarı* olma yönünde ciddi bir çaba göstererek 2000’li yıllar ulusal kimliğinin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmanın arkasındaki motivasyon, ulus-devlet ve ulusal kimlik bağlamında Türkiye’nin 21. yüzyılda geçirdiği dönüşümü anlamak ve anlamlandırmaktır. Bu çerçevede

1 “Cumhurbaşkanı Erdoğan 3. Milli Kültür Şurası’na katıldı”, *Yenişafak*, 03.03.2017, <http://www.yenisafak.com/hayat/cumhurbaskani-erdogan-3-milli-kultur-surasina-katildi-2622567>, erişim tarihi: 06.03.2017.

de AK Parti hükümetlerinin eğitim politikaları taranmış ve bir “kültür iktidarı” inşa etmeye yönelik politikalar öne çıkarılarak analiz edilmiştir.

1980’li yıllar itibariyle hız kazanan ve 21. yüzyılda belirginleşen küreselleşme olgusu, dünya genelinde ulus-devletlerin ve milliyetçilik çağının sonunun geldiği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Buna göre, ekonomik etkinlik ve düzenlemelerin giderek arttığı, siyasetin ulus-üstü ve ulus-altı düzeylerde icra edildiği bir dünyada milletin ötesinde farklı aidiyet duyguları ortaya çıkmaktadır. Ne var ki 1990’lardan itibaren dünyanın birçok bölgesinde çeşitli milliyetçi dalgalar oluşmaktaydı. Bu durum, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile bastırılan milliyetçi hareketleri diriltmesinin yanında –ve ötesinde– küreselleşmenin yarattığı kaygan zeminde vatandaşların etnik, milli, dini kimliklerine daha çok sarılmalarının da bir sonucuydu. Özkırmlı’nın da belirttiği gibi küresel ağlar aracılığıyla “yabancı” kültürlerle yakın temas, çoğu zaman milli kimliği ayırt eden özelliklere dair farklılıkları koruma kararlılığında artışa yol açıyor, azalmaya değil.² Küreselleşmenin sonucunda ortaya çıkan kitlesel göçler, teknolojik dönüşüm, milli hâkimiyetin zayıflaması gibi gelişmeler pek çok insanda bir güvenlik tehdidi algısı yaratarak ulusal kimliklerine daha fazla sarılmaları sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda, küreselleşme ulus-devletlerin sonu veya ulus aidiyetinin yerini küresel bir kimliğin alması anlamına gelmemiştir. Bu çerçevede modern ulus kimlik inşasının 2000’li yıllarda devam ettiğini savunan bu çalışma, kapitalist küreselleşmenin dünyada milliyetçiliğin sonunu değil, yükselmesini beraberinde getirdiği fikrine de yakın durmaktadır. Diğer yandan, küreselleşme çağında milliyetçilik ideolojisinin etkisi devam etmekle birlikte değişmekte; küreselleşme, alt milliyetçilikler ve birbiriyle rekabet halinde farklı milliyetçilikler üretmektedir. Türkiye örneği, 21. yüzyılda küreselleşmenin ulus-kimlikleri dönüştüren ve yeni milliyetçilikler doğuran yapısını izlemeye elverişlidir. 2000’li yıllar Kemalizm, Türk-İs-

2 Umut Özkırmlı, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2010, s. 121.

lâm sentezi, muhafazakâr İslâm gibi kategorilere dayanan kimlik vizyonlarının Türkiye’de rekabet halinde ulus-kimliğini şekillendirme çalışmasına sahne olmuş ve olmaktadır. 21. yılda AK Parti iktidarı tarafından milliyetçilik ideolojisi üzerinden eğitim yoluyla yaygınlaştırılmaya çalışılan ulus ve ulus kimliği algısını ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmanın, aynı zamanda küreselleşme çağında farklı ulusçulukların rekabetini ve ulus-kimliklerin dönüşümünü Türkiye örneği üzerinden kavramayı da mümkün kılması umut edilmektedir.

AK Parti, siyasal İslâm’ın 1990’lı yıllardaki yükselişinin ardından 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkan İslâmcı Refah Partisi’nin (RP) 28 Şubat (1997) süreciyle kapatılmasının ardından Siyasal İslâmcı hareketin içindeki gelenekselcilere karşı yenilikçilerin kurduğu bir oluşumdur. Milli Görüş içindeki yenilikçiler, İslâm’ı siyasallaştıran gelenekselcilerden farklı olarak iktidara ulaşabilmek ve burada tutunabilmek için yöntem değişikliğine giderek İslâmcı olmayan toplumsal kesimlerin beklentilerine karşılık verecek politikalar üretmek gerektiğini düşünüyorlardı. Yine de İslâmcı bir parti olan Refah Partisi’nden ayrılan bir grup tarafından kurulması sebebiyle AK Parti’nin 2002 seçimleriyle tek başına iktidara gelmesi Türkiye’de İslâmlaşma tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Tam da bu sebeple AK Parti iktidarı, bazı kesimler tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ilkelerine, bir başka deyişle laik Kemalist statükoya karşı bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum partinin bir meşruiyet krizi yaşama ihtimalini doğurmuştur. Bu noktada AK Parti tarafından “muhafazakâr demokrat” bir kimliğin benimsenmesi hem söz konusu meşruiyet krizini aşma hem de toplumun muhafazakâr kesimine mesaj iletmeye aynı anda imkân sağlaması bakımından işlevsel olmuştur. Duran’ın İslâmcı hareketin Cumhuriyet döneminde siyasal anlamda kendisine İslâmcılık dışında “meşru ve mümkün bir dil arayışı”³ içinde olduğunu öne sürmesiyle paralel biçim-

3 Burhanettin Duran, “Cumhuriyet Dönemi İslâmcılığı”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, cilt 6: *İslâmcılık*, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekin, İletişim Yayınları, 4. baskı, Nisan 2014, İstanbul, s. 154-5.

de, İslâmi geçmişe sahip olan AK Parti'nin, benimsediği muhafazakâr demokrat kimliğin böylesi “meşru ve mümkün bir dil arayışı” içinde ortaya çıktığı söylenebilir. Zira Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra İslâmcılık genelde anti-modernist “gerici” bir hareket olarak görülmüştür. Ne var ki, 1990'larda yaygınlaşan post-modernist perspektif İslâmcı düşünürler için elverişli bir kuramsal çerçeve oluştursa da Cumhuriyet'in vaat edilen refah ve mutluluğu getirmediği savından hareketle Aydınlanma değerlerine karşı yerel değerleri savunan İslâmi postmodernist düşünce Türkiye'de sınırlı kalmıştır. İslâmcılar, daha çok İslâmla Türklüğü madde-mana ya da beden-ruh şeklinde birbirinin tamamlayıcısı olarak gören milliyetçi-muhafazakâr ve ülkücülerin öğretilerine başvurmuşlardır.⁴

Bu durum aslında 21.yüzyılda dünyada postmodernliğin popülerliğini kaybetmesi ve neo-liberal dinî muhafazakârlığın yükselişi ile de paralellik gösterir. Bu süreçte dinî hareketler, varlıklarını sürdürülebilmek için demokrasi ve özgürlük gibi “evrensel değerlere” sarılmak zorunda kalmış, modernliğe bir alternatif değil, modernlikle farklı kombinasyonlar oluşturmuşlardır. İslâmcı partinin mirasçısı olan AK Parti de, sahip olduğu modernleşme vizyonuyla, dünyada neo-liberal dinî muhafazakârlığın yükselişi ile uyum içindedir. AK Parti iktidarı döneminde ortaya çıkan İslâmcı ekonomik sektör, modayı takip eden Müslüman elit yaşam tarzı ve Osmanlı modasını benimseyen modernist Müslümanların ortaya çıkması söz konusu modernleşme vizyonuyla ilişkilidir. Bu, modern ulus-devlet ve ulus kimliği anlayışının ortadan kalktığı değil, yeniden yorumlandığı ve dindarlığın kamusal alana çıktığı ölçüde modernliğin “dindarlaştığı” (aynı zamanda dindarlığın modernleştiği) bir dönemdir.

Tam da bu noktada Berger'in ortaya attığı “desekülerleşme” (*desecularization*)⁵ açıklayıcı bir kavram olarak öne sürülebilir. Berger, din ile modernite arasındaki karmaşık ilişkide moderni-

4 Bûke Koyuncu, “Benim Milletim”: AK Parti İktidarı: Din ve Ulusal Kimlik, İletişim Yayınları, 2014, s. 16.

5 Peter L. Berger, *The Desecularization of The World: Resurgent Religion and World Politics*, Ethics and Public Policy Center Washington, D.C., 1999.

tenin birbirinin zıddı iki eğilimi içinde barındırdığını savunur. Birincisi modernleşme sürecinde dinin gerilemesi, ikincisi ise modernleşmenin sekülerleşme karşıtı hareketleri doğurmasıdır. 2000'li yıllarda dinin tekrar canlanarak toplum üzerinde etki oluşturmasını inceleyen pek çok çalışma, Berger'in modernleşme ile desekülerleşmenin eş zamanlı yürüdüğü tezini doğrulamaktadır. Berger desekülerleşmeyi, sekülerleşmeye ve modernitenin belirsizliklerine karşı bir reaksiyon olarak dinin yükselmesi şeklinde ifade eder.⁶ Benzer şekilde Karpov, Amerika'da 1776-2000 yılları arasındaki dine bağlılığın % 17'den 62'ye çıkmasını dine bağlılığın gelişmesi şeklinde –desekülerleşme değil– değerlendirirken, Rusya'da görülen dinin yükselişini, komünizm döneminin sekülerleşme politikalarına karşı bir reaksiyon olması sebebiyle desekülerleşme şeklinde değerlendirir.⁷ Karpov, desekülerleşme kavramının farklı rejim tipolojileri ortaya çıkarabileceğini savunur ve iki temel tip önerir. Bunlardan ilki, toplumu topyekûn bir dinî dönüşümden geçirmeyi hedefleyen, dominant dinî inançtan kaynaklanan bir politik ideoloji üzerinden iktidarını meşrulaştıran, tekçi, dışlayıcı, baskıcı teokrasilerdir. İkincisi ise, seküler otoritelere ciddi oranda karar alma ve kontrol etme alanı bırakan çoğulcu, kapsayıcı liberal rejimlerdir.⁸ Karpov'un da vurguladığı gibi çoğu ülke bu iki tipten biri değil, ikisi arasında bir yerde olacaktır. Bu çerçevede bu tez çalışması, 2000'li yıllarda siyasi iktidar tarafından kurgulanan ulus kimliğini, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca deneyimlenen modernleşme sürecinin bir parçası olarak, siyaset ile dinin ilişkisi ile bağlantılı olarak sekülerleşme/desekülerleşme bağlamında okumayı ve bu okumanın işaret ettiği rejim tipine dair çıkarımlar yapmayı da hedeflemektedir.

Bu çalışmanın üzerine kurulacağı teorik zemin, milliyetçiliğe temel oluşturan kültürün verili bir olgu olmadığını, aktörlerin yaratıcı bir biçimde inşa etmesiyle oluştuğunu savunan ya-

6 A.g.e., s. 7.

7 Vyacheslav Karpov, "Desecularization: A Conceptual Framework", *Journal of Church and State*, cilt 52, no. 2, 2010, s. 236.

8 A.g.e., s. 256-257.

pılanmacı yaklaşımdır. Yapılanmacı yaklaşıma⁹ göre toplumsal kültürü oluşturan unsurlara yüklenen anlamlar sürekli yeniden tanımlanır ve dolayısıyla dönüşüm geçirir. Bu durumda toplumsal koşullar değiştikçe değerler sistemi de değişeceğinden milletlerin üyeliği ve ulus kimliği de verili değil, zaman ve şartlara göre değişiklik gösteren kurgulardır. Bireylerin vatandaşlara dönüştürüldüğü ulus-inşa sürecinde telkin edilen bir bilinç durumu olarak ulusal kimlik, bir millete ait hissetmek ve o aidiyeti hisseden başka insanlarla bir ortaklığa sahip olduğuna inanmaktır. Bu süreçte insanlar bazı standartları ve değerleri içselleştirerek, belli davranış ve rolleri benimserler. Bu anlamda ulus-kimliği veya modern vatandaşlık kavramı, iktidarın var olan sosyal düzeni kendi ihtiyaçları doğrultusunda yeniden ürettiği ulus-inşa süreçleriyle bağlantılıdır. Tam da bu noktada, ulus kimliğinin iktidar ile ilişkisi ortaya çıkar: dili, kültürü ve eğitimi düzenleme yetisini elinde bulunduran iktidar, ulus kimliğini yaratır ve gerektiğinde, koşullara göre, dönüştürür. Bu çalışmanın amacı, AK Parti iktidarı döneminde kurgulanan ulus kimliğinin hangi değerler üzerinden inşa edildiğini, bu kimliğin önceki dönemlere göre ayırt edici yönlerinin neler olduğunu yapılanmacı bir yaklaşımla Türkiye'nin tarihselliği ve iktidar-hegemonya ilişkileri bağlamında tartışmaktır.

Yapılanmacı yaklaşıma göre devletin ulus kimliği yaymak için kullandığı en önemli araçlarından biri eğitim sistemidir. Toplumun bilgisinin nesilden nesile aktarılmasındaki işlevselliği, eğitim sisteminin modern toplumlardaki önemini ortaya koyar. Okullar milliyetçi söylemin yeniden üretildiği ve milli kimliğin içselleştirildiği kurumlar olarak hem “ideal vatandaş” hem de “öteki” imajının izlenebileceği mekânlardır. Bir millet veya o milletin üyelerinin özelliklerinin neler olduğu hakkında en açık bilgi kaynağı olması ve iktidarın hegemonyasını kurarken ve yeniden üretirken kullandığı en önemli araçlardan biri olması anlamında eğitim politikaları, iktidarlar tarafından inşa edilen ulus kimliğini anlamak açısından önem arz eder. İktidar tarafın-

9 Umut Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2008, s. 264-268.

dan denetim altında tutulan ve her yeni iktidarın kendi ideolojisi doğrultusunda değiştirdiği eğitim sistemi, Türkiye’de milliyetçiliği besleyen, iktidar tarafından kullanılagelen ve dönemin “ideal vatandaş” profilini ortaya koyan bir yapı olmuştur. Bu sebeplerle, 2000’li yıllar ulus kimliğinin içeriğini Türkiye’nin tarihsel sürekliliği içinde incelemeyi hedefleyen bu çalışmada eğitim anahtar olarak seçilmiştir. Diğer yandan söylem analizi metoduyla iktidarın eğitime dair söylem ve politikalarını inceleyen bu çalışma, 2000’li yıllarda iktidar tarafından kurgulanan ulus kimliğin incelenmesi ile sınırlıdır. İktidar tarafından kurgulanan bu kimliğin toplumu oluşturan bireyler tarafından algılanma ve sentezlenme biçimi başka bir çalışmanın konusudur.

Bu alışmada AK Parti’nin eğitimi ulusal kimlik inşasında nasıl bir araç olarak kullandığını analiz edebilmek için ilk olarak – Birinci Bölüm’de– ulus inşasına temel oluşturan milliyetçi ideolojinin eğitim ile ilişkisi incelenecek ve bu ilişkinin iktidar ve hegemonya ile bağlantısı üzerinde durulacaktır. Bu teorik çerçeve üzerine İkinci Bölüm’de ise Türkiye’de ulusal kimliğin oluşumu ve yıllar içindeki dönüşümü ilk kuruluş yıllarından 2002’ye kadar, Türkiye’nin özgünlüklerini ortaya çıkaracak ve özellikle ulusal kimlikteki İşlâm unsurunun dönüşümünü ortaya koyacak biçimde eğitim üzerinden incelenecektir. Bu incelemenin, Türkiye’de 2002-2016 yılları arası ulus kimlik inşasındaki süreklilik ve kırılmaları anlamak için anlamlı olduğu düşünölmektedir. Zira 2000’li yıllarda Türkiye’de ideal vatandaşın özellikleri önceki yılların düşünce mirası ve siyasal kültürünün üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple, Cumhuriyet’in kuruluşundan 2002 yılına kadar, siyasal elitlerin elinde şekillenen eğitim politikaları ve ders kitapları aracılığıyla kurgulanan ulus kimliğin bileşenlerinin incelenmesi, 2002 itibariyle yönetime geçen AK Parti iktidarının eğitim politikaları aracılığıyla nasıl bir vatandaş kurgulamakta olduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Bu şekilde hem AK Parti yöneticilerinin içinden çıktığı 20. yüzyıl Türk siyasal kültürüne egemen olan zihniyet kalıpları anlaşılacak, hem de süreklilikler ve değişimlerin değerlendirilmesi ile 21.yüzyıl eğitim politikalarının ayırt edici yönleri ortaya çıkacaktır.